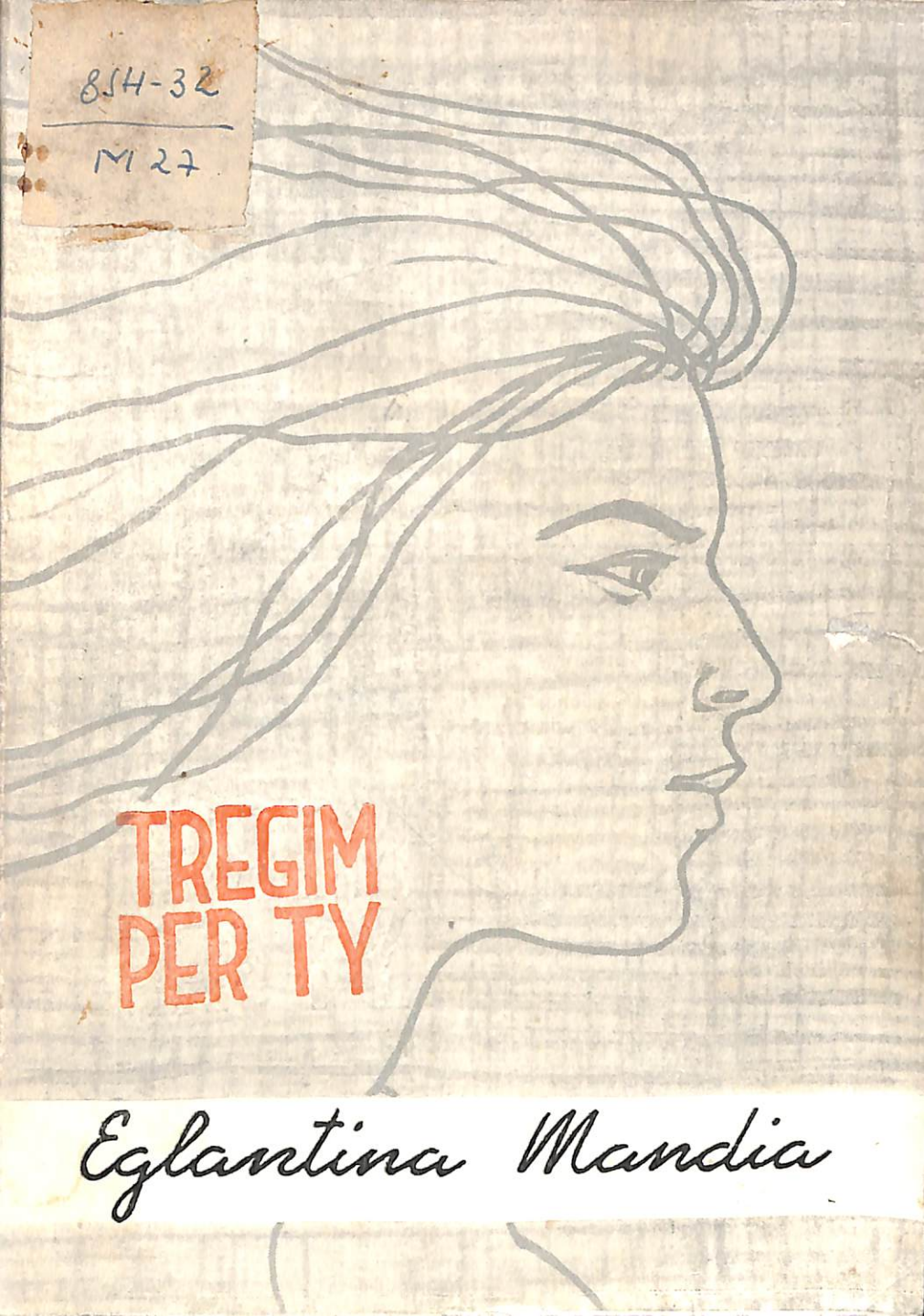

85H-32

M 27

TREGIM
PER TY

Eglantina Mandia

891.983-32

M 27

S

EGLANTINA MANDIA

75
56

19

27
29

56

TREGIM PER TY

(Tregime)

~~50963~~
2030

BIBLIOTEKA E SHETIA
GJIRONAS

CILA ËSHTE KOMUNISTE

Katerina rrëshqiti mbi çimenton e ftohtë e të lagur. U përpoq të mos i zgjonte vajzat. Mezi arriti në vendin e saj.

— Erdhe, Rina? — pyeti Iliriana.

Katerina iu shtri pranë, e lodhur, mori frymë e lehtësuar.

— Nuk po fle?..

— Të prisja ty... Ç'donin që të rrëmbyen nga rrjeshti?..

— Shkumëzojnë nga zemërimi. Sidomos ai vampiri plak.

Katerina nuk tha asgjë, nuk tregoi si kishte qëndruar pranë drejtorit të kampit, që e quanin «vampiri plak», nuk tha as sa kohë e kishte pritur atë çast, duke bërë ç'ishte e mundur të ruante zemrën e saj dhe të vajzave të tjera të barakës që të mos dobësoheshin, të mos jepeshin. Çasti kishte ardhur! Ajo e shikonte drejt në sy vampirin plak. Donte t'i kujtonte se edhe pse i kishin rrethuar me tela me gjemba, edhe pse u kishin vënë në vend të emrit nga një numër, prapëseprapë ata ishin njerëz, njerëz të fortë, gjersa e bënin edhe atë të dridhej.

Katerina e kishte vështruar me ngulm, e heshtur; ajo i dinte të gjitha, ndërsa ai e kërcënonte se do ta vriste po të mos tregonte rrugën nga kishin kaluar të arratisurit. «Ah!» mendonte Katerina «edhe njëmijë jetë sikur të më falin, s'do të nxjerrin asnjë fjalë nga unë».

Katerina bënte pjesë në organizatën e fshehtë të kampit; ishte një nga udhëheqëset, ajo e dinte prej kohësh përgatitjen e arratisjes. Duhej që të shpëtonin sa më parë dhe sa më shumë që të ishte e mundur. Disfatat e njëpasnjëshme i tërbonin nazistët. Ata kishin në dorë vetëm të internuarit e kampeve. Mbi ta do të hakmerreshin. Organizata komuniste e kampit mendonte t'i armatoste të gjithë në një farë mënyre. Ata duhej të qëndronin deri në fund për të ruajtur të fshehtën e arratisjes. Duhej të vigjëlonin në çdo çast, që të mos i zhduknin tashti, në prakun e fitores. Plani pësoi ndryshime kohët e fundit. Shokët organizuan arratisjen e të dënuarve me vdekje. E dinin që këta ishin grupi i parë i të dënuarve me vdekje, pastaj do të fillonte asgjësimi në masë. Varkat e çetave partizane u afruan pranë portit të vjetër. Shokët kaluan nëpër rrugën e nëndheshme. Kanalin e kishin hapur barorët e lashtë.

Le t'i rrethonin sa të donin hekurat ose telat me gjemba e me korent, le t'i ndiqnin me qen ose me ujçër të llojit më të përsosur që kishin SS-të, prapëseprapë shokët shpëtuan, ata hipën ndër varkat dhe kaluan në bregun tjetër të tyret. Kanali ishte ende i pazbuluar. Dhe sa do të tërboheshin nazistët! Sikur edhe gjithë kampin të përmbysnin, nuk do të gjenin qoftë edhe një mundësi të kapnin fijen e lëmshit. Si të mos ishte krenare Katerina!

Iliriana e shtyu dyshekun prej kashte pranë Katerinës.

Katerina lëvizi dorën në ajër, si për të shoqëruar mendimin e saj: «S'ka rëndësi asgjë më shumë se kjo fitore». I erdhi keq që do të ndahej nga Iliriana. Donte t'ja thoshte... po nuk i pëlqenin as ndarjet, as lotët. E dinte që nuk do të jetonte më shumë se deri në mëngjez. Do të hapej dera e barakës e nazistët e tërbuar do të pyesnin:

«Cila është komuniste këtu?»

Katerina do të ngrihej në këmbë. Vërtet ajo ishte

e lodhur, shumë e lodhur, po do të buzëqeshte, duke i shtrënguar dorën Ilirianës. Kështu do të ishte më mirë. Përse ta shqetësonte menjëherë? Dhe do të thoshte me ballin lart:

— Unë jam komuniste!

Sa do të dëshëronte që vajzat të mos tronditeshin, sa do të kishte dëshirë të dëgjonte këngën, që asaj i pëlqente shumë. Le të mbushte kënga boshllëkun e barakës së errët, pastaj le të dilte e lirë dhe të bashkohej me murmuritjen e përjetshme të valëve. Dhe valët le t'ja këndonin të shkujdesura brezave që do të vinin. . .

Katerina e mori me mend si flinin vajzat të përçafuara, sikur donin të mbronin njëra-tjetrën nga kërcënimi. Një vit të tërë ajo ishte ngritur më shpejt se të gjitha. I vërente me radhë, përpiqej të dinte çdo mendim, çdo dëshirë, çdo luhatje të tyre. Ato e pyesnin Katerinën për çdo gjë. I besonin. Ajo mendonte «Ti duhej t'i kishe bërë të gjitha luftëtare, Katerinë! Të gjitha! A thua e ke kryer detyrën tënde? Në qoftë se bien një palë, të ngrihen të tjerët. Ku janë të tjerët e tu, Katerinë? Ku janë? Ti e di, shoqe e dashur, se s'mund të ikësh e qetë duke thënë vetëm: «unë jam komuniste». Të gjithë duhet të luftojnë për komunizmin ashtu si ti, ndryshe nuk mund të vijë fitorja.

«Fitorja! Nganjëherë të duket sikur ajo është në prak, mjafton të zgjatësh dorën. Sa e kam dëshëruar ditën e fitores! Sa e kam pritur! Asnjë re. Dritë kudo. Edhe në natyrë, edhe në ballin e njerëzve.»

Katerina përshkoi e malluar fytyrën e Ilirianës me dorën e ashpër nga puna e rëndë e kampit. Megjithëse vazhdimisht e zënë, e shqetësuar për jetën e të gjitha vajzave të barakës së saj, ajo kishte vënë re, si me çudi, lulëzimin e nëntëmbëdhjetë pranverave të Iliriana, që bënte kontrast me çdo gjë që i rrethonte. Ajo e ndjente Ilirianën fare pranë. Nuk mund të besonte se kjo ishte hera e fundit që rrinte me të. E

përfytyroi një çast fytyrën e saj të rrethuar nga kacakrelat, që i binin mbi ballë. I kërkoi në errësirë flokët dhe i përkëdheli. E kishte marrë malli për sytë e kthjellët të Ilirianës.

Iliriana e pushtoi; mbështeti kokën mbi supin e saj. Lotët si pikat e shiut lagnin Katerinën.

— Ç'ka ndodhur?

— Pandeja se nuk do të të shihja më!

— Dhe për këtë qan?

— Nga gëzimi. Ti je prapë këtu pranë meje!

Katerina e shtrëngoi Ilirianën të mbytur në lot, në krahët e saj, me një dridhje të lehtë. Ajo bënte të gjitha përpjekjet të mbahej ende e fortë. Ndjente Ilirianën në errësirën e barakës me zemrën e ngrohtë nga dashuria njerëzore, kurse, përjashta, ulërimën e çakajve SS.

A e mban mend ç'thoshte Agroni? I plotfuqishëm është ai që mund vetëveten. Rina, të ka marrë malli për të?

— Natyrisht! Një vëlla të vetëm kam!

— Gjatë gjithë kësaj mbrëmjeje, gjatë kësaj kohe që numëroja çdo sekondë që më dukej e gjatë sa një muaj, unë e qortova veten, që të kam fshehur ndjenjat e mia për Agronin.

— Po unë i kam ditur edhe pse nuk më ke thënë asgjë. A nuk përpiqeshe çdo ditë të flisnim diçka për Agronin?

— Nuk e di pse mendoj se në këtë aksion të madh është e pamundur të mos marrë pjesë edhe ai. Agroni ka thithur po këtë ajër, ka menduar për ty e, ndoshta, edhe për mua. Dridhem nga gëzimi.

«A është e mundur në këto çaste të flasësh për këto gjëra?» tha me vete Katerina. Po ajo nuk donte të numëronte sekondat, që fluturonin pareshtur. Të maste kohën deri në mëngjez?!

— E gjithë kjo ndodhi atë ditë — vazhdoi Iliriana. — E mban mend? Atë ditë kur Agroni kishte shkruar një vjershë për partinë. Sa e bukur ishte ajo

ditë! Dielli lëvizte ngadalë duke zbritur prapa ca reve, që ngjanin me krahët e një shpendi gjigant të përflakur. Deti i qetë pasqyronte të gjitha ngjyrat e ylberit. Rrija e mbështetur në pezulin e dritares suaj, dëgjoja zërin e Agronit që recitonte vjershën, ndjeja erën e luleve të pjeshkës, ndiqja rrymën e ujit me një shkëlqim floriri, kërkoja me sy peshqit, që kërcenin mbi sipërfaqe. Ishte e pamundur të besoja se në atë natë do të kryenim një aksion që do të trondiste gjithë qytetin. Çdo gjë ishte e madhërishme e paqësore. Disku i zjarrtë rrëshqiste prapa reve. Humbi në një çast. Të gjitha ngjyrat mbi sipërfaqe u zbehën. Atëhere unë kuptova, duke e përqafuar me një vështrim fytyrën e frymëzuar të Agronit, se e dashuroja. Po të largohej nga dhoma, të gjitha ngjyrat, që shkëlqenin në shpirtin tim, do të zbeheshin menjëherë. Dhe e mora me mend që ai duhej të ishte në udhëheqje të gjithshkaje të rrezikshme dhe mund ta humbisja për gjithmonë! Sikur të mos ishim në ankthin e pritjes së aksionit, unë do të vrapoja drejt jush dhe do t'i shfaqja vëllait tënd, nëpërmjet lotve, ndjenjat e mia. Le të ishte ai udhëheqësi dhe mësuesi ynë, ndërsa unë ende një nxënëse e vogël fillestare në shkollën e madhe të luftës. Ç'rëndësi kishte kjo? Unë e dashuroja!..

Iliriana e shtrëngoi Katerinën. Ajo lëvizi pak, sepse ju lëndua plaga nga një e therur e fortë në shpatullën e djegur.

«Çudi» mendoi Katerina. «Agroni kishte qenë fare pranë. Ai ishte komisar i asaj brigade që tërhoqi shokët e kampit. Çfarë kishte menduar duke iu afruar portit të vjetër dhe telave me gjemba? Besnikërinë e pakufishme të së motrës ndaj idealit të tyre, apo sytë e kthjellët të Ilirianës?» Katerina nuk dinte ç'të thoshte. Do t'i vinte keq apo do gëzohej në qoftë se ai mendonte vetëm për sytë e mëdhenj e të thellë si det... Katerina për vete do të duronte lodhjen, urinë, këtë boshllëk, që i krijohej sapo Iliriana ndërpriste tregi-

min e saj. Vetëm sa ta shihte edhe një herë Agronin para atij mëngjezi. Vetëm një herë.

Vërtet? Po a mendonte Agroni për Ilirianën? A do të kishte mundësi ai të dashuronte një njeri të vetëm, kur ideali i tyre kishte përpirë çdo mendim e çdo ndjenjë?

«Ç'janë këto mendime?» thoshte me vete Katerina.

Kur e dëgjonte Ilirianën, i vinte çudi si mund të flitej në ato çaste për dashuri. Dhe për këtë i dukej pak e pakuptueshme, por megjithatë e afërt dhe e dashur. Ajo fliste për Agronin! A mund të mos ishte e afërt?

Katerina mbylli sytë. Përfytyroi si do të kthehej Iliriana në shtëpinë e tyre, në lagjen e kalasë. Hëna e ngrënë do të rrëshqiste gjithnjë mbi rrugicat e mbi rrjetat e peshkatarëve, mbi qiparizet e kishës së vjetër, mbi sipërfaqen e lëmuar të detit me një ndriçim të pruar. Iliriana do të sillte gëzimin, dashurinë, lumtërinë, ajo do ta mbushte shtëpinë e tyre. Atë nuse do ta priste gjithë lagjja e peshkatarëve, si një dhuratë të çmuar pas kësaj lufte të gjatë.

Katerina shtrëngoi dorën e hollë të Ilirianës dhe mendonte: «A do të bëhet luftëtare e vërtetë Iliriana? A mund të qëndrojë ballë për ballë vdekjes pa i pulitur sytë? Apo di vetëm të cicërojë?»

— Sa herë më ke folur ti për të ardhmen! Për atë të ardhme, kur njerëzit do të jenë Njerëz me «Nj» të madhe, siç thua ti. Sa të besoj, Rina! E sotmja jonë ngjan me një ditë të vretur me shi. E ardhmja do të jetë si qielli i kthjellët pas një rrebeshi. E ke parë ndonjëherë bregun, malet, qiellin sa të kthjellët dhe transparentë janë pas rrebeshëve? E ardhmja do të jetë e bukur. Po unë dua të jem e singërtë. Do të më dukej e ftohtë po të më mungonte dashuria e Agronit. A e di që i them atij para se të fle gjithnjë «Natën e mirë, i dashur?»

— Ajo... ditë... e ardhmja!... — tha ngadale Katerina.

Nuk deshte të kujtonte se nuk i përkiste më asaj dite. Kishte bindje që nazistët nuk do të gjenin kanalin. Shokët e lajmëruan: «I zhdukën gjurmët». Ajo s'deshi të kujtonte as njëshkolonën e gjatë, as si do t'i kthenin me duart lart nga telat me gjemba. Këto skena i kishte parë kaq herë.

— Do të vijë ajo ditë... shumë shpejt... Po përpara se të vijë, ne do të luftojmë.

— Çdo ditë luftojmë. Luftojnë jeta me vdekjen. Nuk është mjaft kjo?

— Po, po. Kjo është një luftë e vërtetë, e madhe dhe e vështirë! Ne u kemi treguar atyre, që kanë rënë në grackën e qytetit tonë, se çdo rrugë, çdo mur, çdo shtyllë bile edhe ky port i vjetër është një roje, një kështjellë mbrojtëse kundër tyre.

Na kanë rrethuar nga të gjitha anët? Mirëpo shokët tanë e kapërcyen rrezikun. Ata janë të lirë.

Katerina u mbajt pas dërrasave që përdornin për të fjetur.

Ato ishin të lagështa, të rrëshqisnin nga duart. Ndjente një dobësi të madhe. Po këtë dobësi nuk deshi ta pranonte as vetë, dhe jo më t'ja pohonte Ilirianës. Ndofta e kishte nga ajo plagë që i hapi ai i mallëkuar me dorezën e revolverit? Apo nga hekuri i shkuqur në shpatull? Pandehnin se, duke përdorur të gjitha llojet e torturave të mesjetës, mund ta mposhtnin njeriun. Si nuk e dinin ata «zotërinj të kulturuar të Evropës», që asnjë fuqi nuk mund të mposhtë krenarinë e së vërtetës dhe të së drejtës?

Ç'kishte ndodhur në atë çast, kur vampiri plak, me sytë e zgurdulluar kërcënonte me dorezën e revolverit të gjithë ata për të cilët dyshonte se ishin komunistë? Asgjë. Katerina e vështronte drejt në sy, duke shtrënguar nofullat nga dhëmbja sikur të donte t'i thoshte:

«Jeta ime vlejti diçka. Bjerë, egërsirë! Ç'mund të bësh tjetër ti? Po dije mirë. Kjo histori s'mbaron me kaq! Nuk është e lehtë të shkelësh mbi ndjenjat e shenjta të një populli».

— Pse hesht, Rina? A ëndërron ti ndonjëherë?

— Po.

— Çfarë?

— Lirinë.

«Unë e di» — mendonte Katerina. «E di. Dashuria ime është më e madhe. Ajo më bën të shkoj ballëhapur, sapo të trokasë dera e barakës. Po unë nuk do t'i them asgjë Ilirianës. Ajo do ta shikojë vetë kur të zbardhë pakëz drita. Dashuria e njeriut për të ardhmen, lumtërinë e njerëzimit, është një ndjenjë e pakrahasueshme me asgjë.»

— Nganjëherë mendoj se nuk e meritoj Agronin! Si thua ti, Rina? — tha Iliriana.

— Përse?

— Dua të jem si ti... E fortë... e papërkulur.

— Po ti ashtu je! Të gjithë ne jemi të fortë, Ilirianë, të gjithë luftëtarë!

— A e ke parë pranverën? E ke vënë re, kur kapërcejmë telat e kampit? Atje ku hapim llogore ka lulëzuar një kumbull. Era i shkund petalet e holla dhe i shpërndan pranë dheut të zi e të shkrihtë. Unë nuk duroj dot kur shkelin mbi to çizmet e lustruara të këtyre kanibalëve. Ato janë shumë të dobëta e të pafuqishme. Kurse këta egërsira duan të na fusin në shpirt mendimin se e tërë jeta është mbuluar nga një guaskë e murme dhe çdo gjë është nën pushtetin e saj të gurtë; edhe lulet edhe njerëzit.

Katerina e mori me mend vështrimin e syve të Ilirianës.

— Kot e kanë... — pëshpëriti me zërin që po i shuhej. — Kot fare... Së shpejti do të vinë tanët. Dhe këta do të dridhen. Ku do të futen? A e di kush e udhëheq aksionin? Agroni... ynë...

Zëri i Katerinës humbi fare. Ajo betohej me vete, se do të qëndronte deri në mëngjez. Jo. Nuk ishte koha për një dobësi të tillë. Ç'ishte kjo marrëzi? Ta llinin forcat pikërisht tashti? Ajo do të ngrihej në këmbë. Sikur të kishte aq forcë sa të ngrihej edhe një